

УДК 3 78.14-054.6:34(045)

І. С. ПОХИЛЕНКО

Ірина Сергіївна Похиленко, кандидат юридичних наук, доцент, доцент Київського університету права НАН України

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛІЗАЦІЇ В КИЇВСЬКОМУ УНІВЕРСИТЕТІ ПРАВА НАН УКРАЇНИ

Процес соціалізації людини триває протягом усього життя. Однак соціалізація сучасної молоді має певні особливості й набуває виняткового значення. Це пов'язано з тим, що у цей період особливо інтенсивно формується «внутрішня позиція» та соціальне «Я».

Мета статті – дослідити уявлення та розвиток поняття «соціалізація», визначити ознаки соціалізації та її особливості в Київському університеті права НАН України, з'ясувати ієрархію сформованих цінностей у результаті такої соціалізації.

Різні аспекти проблеми соціалізації людини розглядалися крізь призму робіт таких авторів, як Г. Андреева, О. Авраменко, О. Власова, А. Капська, І. Кон, Є. Кузьмін, Ю. Левада, С. Литвиненко, Б. Ломов, М. Лукашевич, В. Марков, К. Мілютіна, А. Мудрик, В. Мухіна, Б. Паригін, В. Сухомлинський, М. Рожков, С. Савченко, О. Становихіна.

Уявлення та розвиток поняття «соціалізація» відбувалось в різні часи по-різному. Так, у радянській науці перші дослідження проблем соціалізації з'явилися наприкінці 60-х років ХХ століття. Увага акцентувалася передусім на тому, що це процес засвоєння соціальних норм та цінностей. Б. Паригін, який співвідносить соціалізацію з усім перебігом історичного розвитку людства, зазначав, що не лише виникнення людини, виокремлення її зі світу тварин, а й загальний перебіг розвитку людства був процесом соціалізації. На його думку, соціалізація являє собою «багатогранний процес, який містить у собі як біологічні передумови, так і безпосередньо саме входження індивіда в соціальне середовище та передбачає соціальне пізнання, соціальне спілкування, опанування навичок практичної діяльності, включаючи як предметний світ речей, так і всю сукупність соціальних функцій, ролей, норм, обов'язків тощо, активну перебудову навколишнього (як предметного, так і соціального) світу»¹.

У 70-ті рр. ХХ ст. над різними аспектами процесу соціалізації особистості, у тому числі й термінологічним осмисленням, працювали Є. Кузьмін, Ю. Левада, В. Марков, А. Мудрик, В. Сухомлинський та ін.

У 80–90-ті роки минулого століття інтерес до соціалізації як до педагогічного феномену зростає. Саме в цей період питання структури, функцій, механізмів соціалізації, її особливостей у сучасних умовах перебувають у центрі досліджень представників практично всіх суспільствознавчих дисциплін. На думку Г. Андреевої, соціалізація – двобічний процес, який містить, з одного боку, засвоєння індивідом соціального досвіду шляхом входження в соціальне середовище, систему соціальних зв'язків; з іншого боку, – процес активного відтворення індивідом систем соціальних зв'язків за рахунок його активної діяльності, активного включення в соціальне середовище².

Слушною є думка С. Литвиненко, що особистість настільки соціально успішна, наскільки вона адаптивна, адже за кожною соціальною роллю стоять певні нормативи, а простір соціальних ролей та соціальних відносин – середовище, в якому особистість адаптується. Відтак, людина є суб'єктом соціального розвитку. Але вона водночас є і суб'єктом саморозвитку, тому соціалізація відбувається тим успішніше, чим активнішою є участь людини у творчо-перетворювальній суспільній діяльності³.

Говорячи про останні наукові розробки щодо соціалізації, слід виокремити такі дослідження.

На думку О. Авраменко⁴, сутність соціалізації може бути визначена як процес входження особистості в систему суспільних відносин, результат розвитку особистості як універсального суб'єкта діяльності шляхом його багаторівневої взаємодії із суспільством на підставі формування соціально-типових якостей, які є внутрішніми регулятивами свідомості, поведінки й діяльності.

Ю. Возноу⁵ поняття «соціалізація» трактується як багатогранний і складний процес, пов'язаний з оволодінням особистістю знаннями, суспільним досвідом, формуванням загальноцивілізаційних ціннісних орієнтацій, засвоєнням норм, принципів і правил людського співжиття, актуалізацією особистісного життєвого

і професійного самовизначення, що сприяє формуванню власної соціальної позиції й передбачає успішну інтеграцію в соціальне середовище та реалізацію себе як активного творчого суб'єкта соціальної дійсності.

П. Кліш⁶ розглядає соціалізацію крізь особливості континуумного, діяльнісно-комунікативного, особистісно-ціннісного та синергетичного підходів.

Досліджуючи позиції О. Гаврилюка⁷, бачимо, що соціалізація – це історично зумовлений процес розвитку особистості, який передбачає як засвоєння індивідом соціального досвіду, так і його активну діяльність з метою різнобічного та поступового входження у суспільство.

Колектив авторів – В. Городиська, М. Пантюк, В. Міляева⁸, які розглядають соціалізацію як процес і результат засвоєння й активного відтворення індивідом соціального досвіду, що здійснюється в спілкуванні й діяльності як в умовах стихійного впливу різноманітних обставин життя в суспільстві, так і за умов виховання – цілеспрямованого формування особистості.

Соціалізація, на думку О. Власової⁹, це невід'ємний механізм життєдіяльності будь-якої соціальної групи, яка для свого існування вимагає узгодженої активності її членів. У спеціально створених для розвитку людини педагогічних умовах освітніх установ, родинної соціалізації, а надалі й трудових взаємин, компетентні дорослі приводять в організований рух дитячу психіку, орієнтуючи її активність на освоєння досвіду, важливого для її існування в суспільстві та існування самого суспільства. Тим самим викликаються до життя та розвиваються процеси персоногенезу людини, становлення її основних життєвих інтенцій і компетенцій, що допомагають їй ефективно існувати та надалі успішно розвиватись, індивідуалізуватись і самореалізовуватись в суспільстві. Такі новоутворення психіки людини оформлюються в її інтегровану соціальну якість – особистість, яку за механізмом утворення можна визначити як проєкцію культурного змісту у психіку людини, яка активно опановує та розвиває цей зміст і саму себе в певних соціальних умовах.

На підставі аналізу проведених досліджень в різні часові періоди, серед ознак соціалізації молоді можна виділити наступні:

1) процес соціалізації триває безперервно упродовж усього життя індивіда, має історичний характер, що визначається специфікою цивілізаційного розвитку та своєрідністю сприймання кожним індивідом;

2) носить скерований характер, має певну моральну, естетичну й етичну спрямованість, покликаний формувати особистість з певними громадянськими якостями;

3) накопичення соціально-психологічного досвіду та постійне закріплення відповідних позицій у діяльності.

Отже, враховуючи різні підходи, соціалізація постає як історичний, діалектичний, складний, цілісний процес, що відбувається під стихійним впливом суспільного середовища та спеціально організованої соціально-психологічної роботи і сприяє інтеграції особистості в суспільство та поведіння там адаптивно.

Говорячи про особливості соціалізації у Київському університеті права НАН України, слід виділити наступні напрями:

1) відвідання студентами Київського університету права НАН України разом із викладачами музеїв, театрів, виставок. Наприклад, тематична екскурсія «Відвідування пам'ятника Магдебурзького права». Це сприяє формуванню духовності майбутніх юристів, їх вихованню у кращих традиціях національної культури, розвитку естетичних уподобань;

2) студенти беруть активну участь у науковій роботі як безпосередньо виступаючи на конференціях, круглих столах, читаннях, семінарах, так і у ролі слухачів (X Міжнародна науково-практична конференція «Наукові читання, присвячені пам'яті В. М. Корецького», проведена 23 лютого 2017 р., VIII Всеукраїнська науково-практична конференція «Актуальні проблеми правотворення в сучасній Україні», проведена 26 квітня 2017 р., Міжнародний семінар «Політика у сфері інтелектуальної власності в університетах та науково-дослідних установах», проведений 5–6 липня 2017 р. тощо). Це допомагає студентам осмислювати ті процеси, які відбуваються у державі, доходити до певних висновків, бачити результати своєї наукової роботи в опублікованих збірниках;

3) свої знання на практиці студенти можуть застосувати у юридичній клініці «Фенікс» Київського університету права НАН України, що надає первинну юридичну консультацію безплатно малозабезпеченим верствам населення. Це допомагає сформувати у студентів самостійність мислення у виборі способів дії, у творчості та професійну активність;

4) з жовтня 2011 р. в Київському університеті права НАН України успішно функціонує спільна магістерська програма з Варненським вільним університетом ім. Чорноризця Храбра (Varna Free University, Болгарія), яка була започаткована в рамках розвитку міжнародних зв'язків у КУП НАН України. Спільна магістерська програма дає можливість нашим студентам здобути одночасно вищу освіту як у Київському університеті права НАН України, так і в провідному університеті Болгарії – Варненському вільному університеті ім. Чорноризця Храбра;

5) наявність студентського самоврядування. На початку вересня 2017 р. в стінах Університету відбулися традиційні щорічні загальні збори студентського парламенту. Зустріч була присвячена звітуванню парламенту VIII каденції за минулий навчальний рік.

Підсумовуючи викладене, можна дійти висновку, що у студентів Київського університету права НАН України формується духовний потенціал та важливі життєві цінності. Для того, щоб у цьому переконатись у травні-червні 2017 р. проходило дослідження за Методикою Ш. Шварца (Ціннісний опитувальник (ЦО) Шварца). Участь у дослідженні взяло 70 студентів магістратури, з них 30 осіб жіночої та 40 чоловічої статі. В основному це була молодь віком від 20 до 25 років.

Методика Ш. Шварца¹⁰ складається з двох частин, що вирізняються діагностичними цілями. Перша частина опитувальника («Огляд цінностей») призначений для вивчення нормативних ідеалів, цінностей особистості на рівні переконань, а також для виявлення структури цінностей, що справляє найбільший вплив на особистість у цілому, але не завжди виявляється в реальній поведінці. Дотримуючись думки про те, що зміст цінностей відображає типи мотиваційних цілей, які вони висловлюють, Ш. Шварц групує окремі цінності відповідно за спільністю цілей у ціннісні типи.

Усього є десять мотиваційних типів:

Влада. Центральна мета даного типу, на думку дослідника, полягає в досягненні соціального статусу чи престижу, контролю чи домінування над людьми і засобами. Цінності влади фокусуються на повазі, досягненні домінуючої позиції в рамках цілої соціальної системи.

Досягнення. Визначальна мета цього типу полягає в досягненні особистого успіху через прояв компетентності відповідно до соціально-культурних стандартів (у безпосередній взаємодії), яка тягне за собою соціальне схвалення.

Гедонізм. Мотиваційна мета типу визначається як насолода або чуттєве задоволення.

Стимуляція. Даний тип цінностей є похідним від потреби в новизні, новим враженням.

Самостійність. Визначальна мета цього типу цінностей, на думку Ш. Шварца, полягає в самостійності мислення у виборі способів дії, у творчості та дослідницької активності.

Універсалізм. Мотиваційною метою даного типу цінностей, що базуються на соціальних потребах, є розуміння, терпимість, захист благополуччя всіх людей і природи в цілому.

Доброта. Представляє більш «вузький» просоціальної тип цінностей порівняно з універсалізмом; є похідним від потреби в позитивній взаємодії, потреби в афіліації. Його мотиваційна мета – збереження благополуччя людей, з якими індивід знаходиться в близьких контактах.

Традиції. Мотиваційна мета даного типу – повага, прийняття звичаїв та ідей, що існують у даній культурі, і дотримання їх.

Конформність. Визначальна мета цього мотиваційного типу полягає в стримуванні та запобіганні спонукань і дій, які можуть заподіяти шкоду іншим чи не відповідають соціальним очікуванням. На думку Ш. Шварца, даний тип відбувається на вимогу стримувати схильності, що мають негативні соціальні наслідки.

Безпека. Мотиваційна мета типу – безпека для інших людей і себе, гармонія, стабільність суспільства та взаємин.

Друга частина опитувальника («Профіль особистості») направлена на вивчення реально діючих цінностей особистості, індивідуальних пріоритетів, які найбільш часто виявляються в поведінці людини. Дані, отримані у першій і другій частинах методики, зазвичай не збігаються, оскільки ціннісні пріоритети особистості на рівні нормативних ідеалів не завжди реалізуються внаслідок обмеження можливостей людини або групового тиску.

Табл. 1

Середні показники значимості типів цінностей студентів Київського університету права, визначених за методикою Ш. Шварца

№ п/п	Типи цінностей	Середні показники значимості типів цінностей					
		Середній показник вибірки		жінки		чоловіки	
		Огляд цінностей	Профіль особистості	Огляд цінностей	Профіль особистості	Огляд цінностей	Профіль особистості
1	Конформність	19,07	6,88	20,07	7,11	18,29	6,7
2	Традиції	20,28	4,45	19,8	4,34	20,64	4,53
3	Доброта	25,13	8,28	26,42	8,61	24,14	8,02
4	Універсалізм	34,81	10,73	35,73	11,61	34,11	10,05
5	Самостійність	26,16	10,05	26,61	10,76	25,82	9,5
6	Стимуляція	12,8	5,88	12,88	6,15	12,74	5,67
7	Гедонізм	15,9	7,13	16,61	7,88	15,35	6,55
8	Досягнення	19,73	8,23	19,61	7,84	19,82	8,52
9	Влада	16,92	4,93	15,73	4,26	17,82	5,44
10	Безпека	24,8	9,9	25,61	10,61	24,17	9,35

Наведені в табл. 1 дані дають змогу судити про співвідношення значущості цінностей між дівчатами та хлопцями.

Результати вивчення цінностей молоді за методикою Ш. Шварца показали, що найвищі показники їхнього рівня сформованості – за цінностями «універсалізм», «самостійність» «доброта». Високий рівень сформованості саме цих цінностей у поєднанні з психологічними особливостями та головними новоутвореннями юнацького віку виступають передумовою формування духовного потенціалу молоді. Далі слідують такі цінності, як «безпека», «традиції», «досягнення», «конформність», «влада», «гедонізм», «стимуляція».

Порівнюючи чоловічі та жіночі вибірки, слід звернути увагу на певні відмінності, які простежуються в діаграмі нижче. Так на рівні нормативних ідеалів у чоловіків перевага надається «владі», в той час як у жінок – «гедонізму». Якщо говорити про те, яка цінність займає останнє місце, то відповідно до індивідуальних пріоритетів у чоловіків це «традиції», а в жінок – «влада».

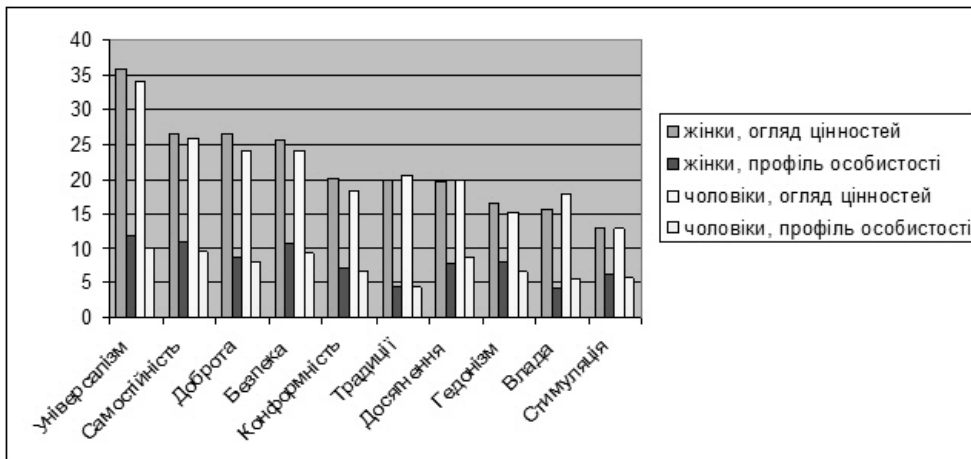

Рис. 1. Середні показники значимості типів цінностей студентів Київського університету права, визначених за методикою Ш. Шварца

Враховуючи викладене, можна зробити висновок, що ціннісними орієнтаціями студентів Київського університету права є «універсальність», «самостійність», «доброта». Високий рівень сформованості саме цих цінностей у поєднанні з психологічними особливостями та головними новоутвореннями юнацького віку виступають передумовою формування духовного потенціалу молоді. Тому актуальним завданням вищої освіти є організація цілеспрямованої системи формування духовно-ціннісних орієнтацій студентів, завдяки якій вони зможуть усвідомити їх сутність, визначити значущість для індивідуальної життєдіяльності, зіставити з власними ціннісними уподобаннями, навчитися оцінювати явища з цієї точки зору та реалізовувати їх у майбутній діяльності.

¹ Парыгин Б. Д. Основы социально-психологической теории / Б. Д. Парыгин. – М. : Мысль, 1971. – С. 165.

² Андреева Г. М. Социальная психология / Г. М. Андреева. – М. : Аспект-Пресс, 1996. – С. 176.

³ Литвиненко С. Я. Дитина і середовище: проблеми взаємодії / С. Я. Литвиненко, В. М. Ямницький // Оновлення змісту та методів навчання і виховання в закладах освіти : зб. наук. праць. – Рівне : РДГУ, 2002. – Вип. 22. – С. 216–219.

⁴ Авраменко О. О. Соціалізація особистості як соціально-педагогічна проблема / О. О. Авраменко // Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. – 2013. – Вип. 5.

⁵ Возна Ю. Соціалізованість особистості як результат інтерналізації соціальних та театральних ролей засобами сценічного мистецтва / Ю. Возна // Молодь і ринок. – 2014. – № 4. – С. 63–64.

⁶ Кліш П. А. Соціалізація підлітка: варіативність підходів / П. А. Кліш, А. П. Хом'як // Педагогічний пошук. – 2014. – № 1. – С. 31–33.

⁷ Гаврилюк О. Соціалізація як процес формування особистості / О. Гаврилюк // Проф.-техн. освіта. – 2014. – № 3. – С. 46–47.

⁸ Городиська В., Пантюк М., Міляєва В. Педагогіка та психологія вищої школи : тексти лекцій / В. Городиська, М. Пантюк, В. Міляєва. – Дрогобич : Ред.-вид. відділ ДДПУ, 2014. – С. 13.

⁹ Власова О. І. Соціалізація і ресоціалізація особистості в умовах сучасного суспільства / О. І. Власова // Фундаментальные и прикладные исследования в практиках ведущих научных школ. – 2014 : [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://fund-issled-intern.esrae.ru/5-59>

¹⁰ Карандашев В. Н. Методика Шварца для изучения ценностей личности / В. Н. Карандашев // Концепция и методическое руководство. – СПб.: Речь, 2004.

Резюме

Похиленко І. С. Особливості соціалізації в Київському університеті права НАН України.

Досліджено уявлення та розвиток поняття «соціалізація» в різні часові періоди, визначено ознаки соціалізації та її особливості у Київському університеті права НАН України, з'ясовано ієрархію сформованих цінностей у результаті такої соціалізації.

Ключові слова: молодь, студентство, соціалізація, життєві цінності, духовність.

Резюме

Похиленко И. С. Особенности социализации в Киевском университете права НАН Украины.

Исследованы представления и развитие понятия «социализация» в разные временные периоды, определены признаки социализации и ее особенности в Киевском университете права НАН Украины, выяснена иерархия сформированных ценностей в результате такой социализации.

Ключевые слова: молодежь, студенчество, социализация, жизненные ценности, духовность.

Summary

Pokhylenko I. Peculiarities of Socialization at Kyiv University of Law of the National Academy of Sciences of Ukraine.

Conceptualization and development of the notion “socialization” in different time periods have been examined, the features of socialization and its peculiarities at Kyiv University of Law of the National Academy of Sciences of Ukraine have been determined, the hierarchy of the values formed as a result of such socialization has been explored.

Key words: youth, students, socialization, life values, spirituality.